

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยทุกวันนี้ ได้มีความเจริญก้าวหน้าไปมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ การค้า การคมนาคม การสื่อสาร วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการแพทย์ ฯลฯ แต่ในขณะเดียวกัน เราก็จะเห็นได้ว่า การพัฒนาประเทศของเราก็มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นนั้น ก็ทำให้เกิดการเพิ่มมากขึ้นของปัญหาสังคมควบคู่กันไปด้วยเช่นกัน

การพัฒนาประเทศตามระบบเศรษฐกิจที่เป็นการเพิ่มผลผลิตในปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดการเอาวัดเอาเปรียบกันในสังคม เกิดระบบการแข่งขัน แข่งแย่งกัน บุคคลมีความต้องการในวัตถุสิ่งของมากขึ้น ค่านิยมในสังคมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไป จากสังคมที่มีแต่ความสงบสุข ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันกัน กลายเป็นสังคมที่มีแต่การชิงดีชิงเด่นกัน เมื่อบุคคลเกิดความต้องการเพิ่มมากขึ้น ก็เริ่มที่จะหาทางตอบสนองความต้องการทางวัตถุของตน ต้องการความเท่าเทียม ความมีหน้ามีตาในสังคม จึงเริ่มมีการเบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การทุจริตคดโกงกัน การฉ้อ การปล้น ชิงทรัพย์ เพื่อให้ได้มาในวัตถุซึ่งมีใช้ของตน การทำร้ายร่างกาย การทำลายล้างชีวิตผู้อื่น เพียงเพราะความอิจฉาริษยา และอยากได้มาซึ่งวัตถุภายนอกร่างกาย ความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเอาชนะ ความรุนแรง เมื่อบุคคลเกิดความสำคัญของวัตถุวัตถุ ความหุนหันพุ่มเฟือย จึงเป็นสิ่งที่รบกวนค่านิยมที่ดีงาม ขาดความสงบทางจิตใจ ขาดความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ดังเช่นที่ พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวไว้ ในวันที่ 14-15 กุมภาพันธ์ 2526 ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล มีใจความว่า "ความเสื่อมจากศีลธรรมหรือการขาดศีลธรรมประจำใจทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์น้อยลงไปปัญหาทางอาชญากรรมจึงชุกชุม"

เมื่อมนุษย์เริ่มเห็นความสำคัญของวัตถุมากกว่าสิ่งอื่นใด การเห็นความเป็นมนุษย์ด้วยกันก็เริ่มลดน้อยลง การประสงคร้ายและทำร้ายซึ่งกันและกันจึงมีเพิ่มมากขึ้นทุกที ดังจะเห็นได้จากข่าวหน้าหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ในทุกวันนี้

นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงสังคมไทยตามทัศนะของท่านไว้ว่า “สังคมไทยทุกวันนี้ ผู้คนมีความเครียดมาก เพราะเราน่าจะมีชีวิตที่ดีกว่านี้ มีสังคมที่ดีกว่านี้ ผมเป็นคนใฝ่ฝันอยากเห็นสังคมของเรามีสภาพที่ดีกว่านี้ อยากจะเห็นผู้คนมีความสุข อยากเห็นทุกอย่างเชื่อมโยงกันได้ดี แต่ก็มีคำถามเกิดขึ้นเสมอว่า ความใฝ่ฝันนี้จะเป็นจริงได้หรือไม่ เพราะมนุษย์มีกิเลสมาก” (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2539)

จากปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมไทยในปัจจุบันนี้มีแต่ความฉิบส่นวุ่นวาย หาความสงบมิได้ ดังเช่นที่นายแพทย์ประเวศ วะสี เรียกว่า “วิกฤตการณ์ทางสังคม” ซึ่งสาเหตุแห่งวิกฤตการณ์ทางสังคมประการหนึ่ง ตามความคิดเห็นของ นายแพทย์ประเวศ วะสี คือ สังคมขาดภูมิคุ้มกัน ท่านได้กล่าวไว้ว่า “สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชน เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญของสังคม เพราะความเป็นครอบครัวและความเป็นชุมชน คือ การมีความรัก ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชน จึงเป็นโครงสร้างทางสังคมที่ช่วยรักษาศีลธรรมและความเป็นปึกแผ่น” (อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2539)

ในอดีต เมื่อครอบครัวและชุมชนยังมีความเป็นปึกแผ่น สถาบันครอบครัวและสถาบันชุมชนจะเป็นกลไกในการควบคุมให้สมาชิกของสังคมมีความประพฤติอยู่ในกรอบของศีลธรรม เพราะการอยู่ด้วยกันจะทำให้คนรู้จักกันอย่างทั่วถึง ไม่ว่าใคร จะทำอะไร ที่ไหน และอย่างไร จะถูกตรวจสอบ สอดส่องจาก ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ พี่ น้อง และรวมถึงเพื่อนบ้าน เด็กที่เติบโตขึ้นมาในครอบครัวที่อบอุ่น จะซึมซับความเป็นพี่น้อง ความเอื้ออาทรต่อกัน การอยู่ด้วยกันและการรู้เห็นความประพฤติของกันและกัน คือ เครื่องกำกับพฤติกรรม ฉะนั้นความเป็นครอบครัว และความเป็นชุมชน จึงเป็นกลไกในการกำกับควบคุมพฤติกรรม

หากแต่ในปัจจุบัน ทิศทางการพัฒนาและระบบมิจฉาเศรษฐกิจ กลับถือเอาเงินและการเจริญเติบโตขยายตัวของเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยไม่ให้ความสำคัญกับครอบครัวและชุมชน ปัญหาเศรษฐกิจเข้ามารุมเร้ากระแทกกระทั้นชาวบ้าน จนครอบครัวต้องแตกแยกออกไปเพื่อหางานทำและหาเงินในการยังชีพ ชุมชนจึงเริ่มแตกแยกออกจากกัน เมื่อเด็ก ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัว ต้องออกไปอยู่ห่างไกลจากพ่อแม่ ไปทำงานในโรงงาน หรือ ไปเรียนหนังสือ พฤติกรรมของเด็กจะเริ่มเปลี่ยนแปลงเพราะขาดความรัก ความอบอุ่น แต่หากสมาชิกของครอบครัวอยู่กับบ้าน อยู่ในชุมชน สถาบันครอบครัวและชุมชนจะเป็นภูมิคุ้มกัน ให้ความอบอุ่นทางจิตใจ ให้ความช่วยเหลือพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อใดที่ครอบครัวล่มสลายลง ชุมชนเกิดความแตกแยก สังคมก็หมดภูมิคุ้มกัน จนเกิดปัญหาวิกฤตการณ์ทางสังคมขึ้น (ประเวศ วะสี อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2539)

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความทุกข์แก่ประชาชนทั่วไป ถ้าพิจารณาไปตามเหตุตามผลแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนแล้วแต่เกิดมาจากตัวมนุษย์เองทั้งสิ้น มนุษย์ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น ในขณะที่เดียวกัน มนุษย์เองก็ต้องมารับผลจากการกระทำของตนเอง เพราะต่างก็ขวนขวายเพื่อที่จะให้ได้มาในสิ่งของภายนอกภายนอกจนไม่มีความสงบทางด้านจิตใจ บุคคลทุกคนนั้น ไม่ว่าจะแตกต่างกันมากเพียงใดก็ตาม จะมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกัน คือ บุคคลทุกคนต้องการความมั่นคงทางจิตใจ ต้องการกำลังใจ และต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ในปัจจุบันนี้ บุคคลทุกคนมักแต่มองเพียงความต้องการในสังคม จนไม่มีเวลาที่จะหันกลับมาดูตนเองว่า สิ่งที่ตนเองต้องการจริง ๆ นั้น คือสิ่งใด ฉะนั้น มนุษย์จะเริ่มมองหาที่พึ่งทางจิตใจก็ต่อเมื่อมีความทุกข์ สูญเสีย และเดือดร้อน ศาสนา จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่มนุษย์ทุกคนจะหันเข้าหายามมีเรื่องทุกข์ และเดือดร้อนใจ ซึ่งศาสนานอกจากจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้แนะแนวทางในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมให้อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เกี่ยวกับ "การศึกษาความรู้สึกของผู้ติดยาเสพติดที่มีต่อศาสนาและวิธีการนำศาสนามาแก้ปัญหายาเสพติด" ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่ต่อต้านไม่ยอมรับศาสนา มีจำนวนผู้ที่ติดยาเสพติดสูงกว่าผู้ที่ยอมรับศาสนา เนื่องจาก ผู้ที่ไม่ยอมรับศาสนาเมื่อเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่แก้ไขไม่ได้ก็จะหันเข้าหายาเสพติด จากผลการวิจัยนี้จะเห็นได้ว่า ศาสนานั้นเป็นเครื่องชี้แนะในการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบันได้เป็นอย่างดี หากว่ามนุษย์เราจะเดินให้ถูกทาง ซึ่งการที่จะทำให้มนุษย์เราค้นหาเส้นทางเดินที่ถูกต้องได้นั้น มนุษย์เราทุกคนควรจะเป็นคนที่มีสติทุกอย่างก้าว การตัดสินใจในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมเกิดจากการรู้ผิด รู้ชอบ เมื่อเรามีสติ มีเหตุผล รู้จักความผิดชอบชั่วดี เราก็จะไม่ผิดพลาดในการก้าวเดินของชีวิต

สถาบันศาสนานั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมไทยหลายด้านด้วยกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น มีบทบาทในด้านการกำหนดความคิดของคนในสังคม เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ เป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนมีบทบาทในด้านการให้ความรู้ และการศึกษาแก่ประชาชน

ในอดีต วัดเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของเด็กไปจนถึงผู้สูงอายุ เด็กชายไทยที่พ่อแม่ไปทำไร่ไถนา ไม่มีเวลาดูแลลูก จึงนำลูกไปฝากไว้กับพระ วัดจึงทำหน้าที่เหมือนกับเป็นศูนย์เยาวชนและโรงเรียนกินนอนไปในตัว เด็กชายไทยส่วนมากในอดีตอ่านออกเขียนได้ มีความรู้ทางด้านจริยธรรมของสังคมเป็นเพราะความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาชนนั่นเอง (อัจฉรา กาญจนมัย, 2523)

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การศึกษาของวัตโนอดีตเป็นการสอนที่ขึ้นอยู่กับ ผู้เรียนและผู้สอน ไม่มีการแบ่งชั้นเรียนอย่างชัดเจน ไม่มีหลักสูตรตายตัว จะเห็นได้ว่าลักษณะการจัดการศึกษาในอดีตมีความคล้ายคลึงกับความหมายของ "การศึกษานอกระบบโรงเรียน" เป็นอย่างยิ่ง ซึ่ง นายบรรจง ชูสกุลชาติ ได้ให้ความหมายเอาไว้ว่า "การศึกษานอกระบบโรงเรียน" คือ การศึกษาที่เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ทุกหนทุกแห่งและเกิดขึ้นได้กับทุกผู้ทุกคนที่มีความสนใจ หรือมีความจำเป็นที่ปรารถนาจะแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ และมุ่งหมายที่จะเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต (อุ้นตา นพคุณ, 2523)

นอกจากนี้ ยังมีนักการศึกษาหลายท่าน ที่ได้ให้ความหมายของ การศึกษานอกระบบโรงเรียน เอาไว้ ดังนี้

Brembeck & Thompson (อ้างถึงใน ทวีป อภิลิทธิ, 2538) ได้ให้คำนิยามของการศึกษานอกโรงเรียนไว้ว่า เป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดทักษะ และความรู้ต่าง ๆ ที่ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน และดูเหมือนว่าไม่มีความสัมพันธ์กันเลย โดยมีจุดมุ่งหมายไปสู่เป้าหมายนานับประการ การศึกษานอกโรงเรียนหาใช่ความรับผิดชอบของกระทรวงใด กระทรวงหนึ่งไม่ การบริหารและการควบคุมการศึกษานอกระบบโรงเรียน กระจายกระจายทั่วไป ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเอกชน งบประมาณและกำลังคนที่ทุ่มเทเพื่อดำเนินการ ตลอดจนผลที่ได้รับอาจจะวัดเป็นมาตรฐานที่แน่นอนไม่ได้ บางทีการศึกษานอกโรงเรียนอาจจะถือได้ว่าเป็นระบบที่ "ไม่มีระบบ" ของระบบต่าง ๆ แต่ในประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่แล้ว บทบาทของการศึกษานอกโรงเรียน จะก่อให้เกิดทักษะต่าง ๆ ในการสร้างอิทธิพลต่อทัศนคติของประชากร และในการหล่อหลอมค่านิยมทั้งหลายนั้นมีความสำคัญเท่าเทียมกับระบบโรงเรียนตามปกติ

ตามความเห็นของที่ประชุมกลุ่ม เรื่อง การศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งจัดขึ้นโดย ซีเมส (Semes) (อ้างถึงใน ทวีป อภิลิทธิ, 2528) ให้คำนิยามว่า "การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดที่อยู่นอกชั้นเรียนปกติ มีขอบเขตกว้างขวาง ครอบคลุมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ทุกหน่วยงาน การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มอายุต่าง ๆ กัน ซึ่งครอบคลุมถึงเด็กวัยก่อนเรียน เด็กออกจากโรงเรียนก่อนจบการศึกษาภาคบังคับ เด็กที่ไม่มีโอกาสศึกษาในชั้นที่สูงต่อไป เด็กซึ่งไม่ได้รับ หรือ ได้รับการศึกษาในโรงเรียนอย่างจำกัด ที่เนื่องมาจากเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม ตลอดจนผู้ที่อยู่ในวัยพ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ และอยู่นอกระบบโรงเรียนภาคปกติแล้ว

Coombs and Ahmed,1974: 8 (คูม และ อาเมด) (อ้างถึงใน มานะ ทาแบ่ง, 2531) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการศึกษาใด ๆ ที่จัดไว้ อย่างมีระเบียบแบบแผน แต่จัดขึ้นนอกเหนือขอบข่ายโรงเรียนภาคปกติ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ กลุ่มประชากรทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ตามคำจำกัดความนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การ ฝึกอบรมด้านเกษตรกรรม การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อการอ่านออกเขียนได้ การฝึกทักษะอาชีพในขณะที่ ทำงาน กิจกรรมศูนย์เยาวชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา และกิจกรรมสำหรับชุมชนอื่น ได้แก่ โครงการเพื่อสุขภาพ โภชนาการ การวางแผนครอบครัว เป็นต้น

Kline and Keehn n.d.: 1-3 (ไคลน์ และ คีน) (อ้างถึงใน มานะ ทาแบ่ง, 2531) ได้ให้ คำจำกัดความไว้ว่า การศึกษานอกโรงเรียน เหมือนกับการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษานอกระบบ วิทยาลัย การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาเบ็ดเสร็จ เป็นคำที่หมายถึงชนิดของ การศึกษาที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกและส่งเสริมการศึกษาในโรงเรียนหรือเป็นการศึกษาที่จัด ขึ้นเพื่อช่วยปิดช่องว่างของประชากรจำนวนมาก ซึ่งไม่สามารถรับบริการจากระบบการศึกษาในโรง เรียนได้อย่างเต็มที่ เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว การศึกษานอกโรงเรียนเป็น การศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ง่าย

Sheffield and Diejomaoh (เซฟฟีลด์ และ ดีโจมา 1972) (อ้างถึงใน ภัทรพล มหาพันธ์, 2532) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษานอกระบบเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมการ ฝึกอบรม และการสอนนอกระบบชั้นเรียนเกือบทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ของบุคคลแต่ละบุคคล จากพ่อ แม่ จากโรงงานไปจนถึงการรณรงค์เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายรู้หนังสือ การศึกษานอก ระบบ ควรจะเป็นบริการที่สนองความต้องการหลายอย่าง เช่น เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนในระบบ วิทยาลัย ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้ผู้ที่จบจากระบบโรงเรียนแล้ว ได้มีโอกาสหาความรู้และ ได้รับการฝึกฝนเพิ่มเติม โดยเฉพาะสำหรับการที่จะไปประกอบอาชีพ สำหรับช่วยให้ผู้ที่กำลัง ปฏิบัติงานอยู่ ได้มีโอกาสศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

McCall (แมคคอลล 1979: 5) (อ้างถึงใน มานะ ทาแบ่ง, 2531) ให้ความหมายว่า "การศึกษานอกโรงเรียน หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหลายซึ่งอยู่นอกระบบชั้นเรียนของโรง เรียนภาคปกตินั้น ๆ การศึกษานอกโรงเรียน เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก หมายถึง การ ศึกษาทุกอย่าง การเรียนรู้จากพ่อ แม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากเพื่อน ๆ

การเรียนรู้จากสื่อมวลชน การเรียนรู้จากโรงเรียนผู้ใหญ่และหน่วยพัฒนาต่าง ๆ การเรียนรู้จากการฝึกงาน ฯลฯ

อรพินท์ วิบูลพันธ์ (2522) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือจากการศึกษาที่มีอยู่ในระบบโรงเรียน เป็นการ จัดที่สามารถยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ เหตุการณ์ และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น การจัดสอนความรู้ ความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นมาเป็นหลักสูตรระยะสั้น ๆ เป็นหลักสูตรที่จบในตัวเอง และสามารถนำไปใช้ได้ทันที เป็นความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นมา เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ในเวลาว่างได้

อุณา นพคุณ (2523) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไว้ว่า เป็นกิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนา และ วัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชน ที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาก็มีเจตนา หรือ วัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้

กิจกรรมดังกล่าว จัดให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะ และ เจตคติ ค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาที่เรียกว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องจัดขึ้นภายในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน และปัญหาสังคม

รัตนา พุ่มไพศาล (2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไว้ว่า เป็นการศึกษาสำหรับผู้ที่มีขาดโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนภาคปกติ เป็นการศึกษา ที่จัดให้กับประชาชน เพื่อเขาจะได้ศึกษาเล่าเรียนสิ่งต่าง ๆ ตามที่เขาต้องการจะเรียน

สุนทร สุนันท์ชัย (2529) กล่าวถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า ไม่เน้นหนักในระเบียบแบบแผน มีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า มุ่งสนองวัตถุประสงค์โดยเฉพาะเจาะจงมากกว่าการศึกษาในโรงเรียน เช่น การฝึกอาชีพระยะสั้น การฝึกอบรมวิชาการต่าง ๆ ระยะสั้น การเผยแพร่ด้วยสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน ฯลฯ ลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สำคัญก็คือ ไม่เป็นการบังคับ ผู้เรียนมาด้วยความสมัครใจของเขาเอง ไม่เคร่งครัดในระเบียบแบบแผน มีลักษณะ

ในช่วงสั้นๆ เวลาใดก็ได้ตามความสะดวกของผู้เรียนโดยไม่จำกัดสถานที่และผู้เรียนจะมีอายุเท่าไรก็ได้

ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ (2531) ได้กล่าวถึงการศึกษาจากระบบไว้ว่า “การศึกษาจากระบบจะครอบคลุมถึงกิจกรรม การศึกษา การฝึกอบรม หรือการเผยแพร่ความรู้ที่ดำเนินการจากระบบโรงเรียน มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่เน้นหนักในระเบียบแบบแผน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ มีวัตถุประสงค์ เนื้อหา และวิธีการดำเนินการหลากหลายตามภูมิหลังของประชากรเป้าหมาย ที่พื้นฐานแตกต่างกัน และกิจกรรมหรือโครงการการศึกษาจากระบบ อาจเป็นกิจกรรมที่เสร็จสิ้นตามลำพังในตัวเอง หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาที่ใหญ่กว่าก็ได้ นอกจากนี้ การศึกษาจากระบบยังรวมไปถึงการอบรม การสาธิต การเผยแพร่โดยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ประชากรเป้าหมายได้รับความรู้ ข้อมูล ทักษะต่าง ๆ เพิ่มขึ้น หรือเปลี่ยนแนวความคิด ความเชื่อ และทัศนคติต่อสิ่งที่อยู่โดยรอบ ส่วนหน่วยงานที่จัดและรับผิดชอบในการจัดการศึกษาจากระบบนั้น มีทั้งหน่วยงานจากระบบการศึกษา หน่วยงานทางการศึกษาจากระบบ และหน่วยงานทางการศึกษาในระบบ”

สุรกุล เจนอบรม (2533) ได้กล่าวถึง ความหมายของการศึกษาจากระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียนปัจจุบัน ได้มีโอกาสเรียนรู้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านดี 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านทักษะ โดยกิจกรรมดังกล่าวนี้ ผู้เรียนจะเลือกเรียนรู้ตามความต้องการ และความสนใจของตนเอง

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2533) ได้ให้ความหมายของการศึกษาจากระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นได้ ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จัดขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของผู้เรียน โดยยึดหลักปรัชญาที่ว่า การศึกษา คือชีวิต ชีวิต คือ การศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จัก ความคิด การตัดสินใจ รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีอิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยมีวิธีการเป็นส่วนประกอบที่จะทำให้อคนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดเพื่อคนทุกคนในสังคม

กล่าวโดยสรุป คือ การศึกษาจากระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ประชาชน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษาได้มีการ

เรียนรู้ และมีพัฒนาการด้านทักษะและเจตคติ รวมถึงมีค่านิยมที่ดี ซึ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้ จะต้องมีหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ระยะเวลาสั้น และสามารถตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนได้

จากความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่นักศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวไว้นี้ จะเห็นได้ว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะ และวิธีการให้การศึกษาจากสถาบันทางศาสนาในอดีตนั้น มีความคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัด ฉะนั้น เราจึงสามารถกล่าวได้ว่าสถาบันทางศาสนา มีบทบาทในการให้ศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่ประชาชน มาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ในอดีต ประชาชนสามารถศึกษา ความรู้ในทุก ๆ ด้านของการดำรงชีวิตได้ที่วัด แต่ในปัจจุบันนี้ เนื่องจากสังคมเราเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น จึงจัดสร้างสถานศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย วัด จึงลดบทบาทลง เป็นเพียงสถานที่ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นที่พักทางด้านจิตใจของประชาชนทุกคน

แม้ว่าบทบาทของสถาบันทางศาสนาในด้านการให้การศึกษาจะลดน้อยลง แต่บทบาททางด้านการเผยแพร่ศาสนา ให้ความรู้ และอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรม และจริยธรรมแก่ประชาชนนั้นก็ยังคงมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมธรรมะแก่เยาวชน หรือแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ในรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนา การร่วมมือกับทางโรงเรียน เพื่อช่วยในการสอน วิชาจริยศึกษา หรือวิชาพระพุทธศาสนา การเผยแพร่ธรรมะในวันอาทิตย์ ตามสถานีโทรทัศน์วิทยุต่าง ๆ การตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีล้วนช่วยให้เยาวชน และประชาชนทุกคน หันมาเอาใจใส่ สนใจ และเรียนรู้ในการประพฤติ ปฏิบัติตน ให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม และจริยธรรมที่พึงงาม

เนื่องจากในปัจจุบันนี้ สังคมไทย กำลังเกิดปัญหาอย่างมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่นำพาความเดือดร้อน ความยากลำบาก และความทุกข์ใจ มาสู่ประชาชนโดยรวม ฉะนั้น เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน บรรเทาความทุกข์ใจ เมื่อต้องการที่พึ่งทางใจ ประชาชนส่วนใหญ่ มักจะคำนึงถึงศาสนา ในรูปแบบของการทำบุญ ฟังเทศน์ และการปฏิบัติธรรม โดยการนั่งสมาธิ และผู้ที่มิบทบาทในการช่วยเหลือ สังคมส่วนใหญ่มักจะเป็นพระภิกษุ เนื่องจากในสังคมไทยเรานั้น มักยึดถือกันว่า พระภิกษุ สามเณร เป็นผู้สืบทอดศาสนาเป็นเสาหลักในการพัฒนาชุมชน และเผยแพร่ศาสนา ตลอดมา

ปัจจุบันนี้ ได้มีการก่อตั้งสถานศึกษาขึ้นมาอย่างมากมาย เพื่อที่จะส่งเสริมด้านการศึกษาให้แก่ เด็ก เยาวชน รวมทั้งผู้ใหญ่ และบุคคลคนผู้ด้อยโอกาส โดยมีทั้งหน่วยงานของรัฐบาล และหน่วยงานของเอกชน แต่เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ทำ

ให้มีการปรับปรุงหลักสูตร และเพิ่มวิชาเรียนให้มากขึ้น เป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถให้แก่ผู้เรียน ให้สามารถที่จะนำวิชาความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพได้มากขึ้น และจากสาเหตุนี้ จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องรวมบางวิชาเข้าด้วยกัน เช่น รวมวิชาศีลธรรมและวิชาหน้าที่พลเมือง เข้ากับวิชาพระพุทธศาสนา และสังคมศึกษา เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนได้รับรายละเอียดในแต่ละวิชาลดน้อยลงไป อีกทั้งสังคมปัจจุบันนี้ มีสิ่งชักจูงจิตใจเพิ่มขึ้นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นวิดีโอ เกมส์ สถานที่ท่องเที่ยว แหล่งบันเทิงต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต่างก็ทำให้เด็ก และเยาวชน เห็นความสำคัญของวิชาความรู้ การประพฤติปฏิบัติตนอย่างที่ถูกที่ควรลดน้อยลงไปทุกที

จากปัญหาที่กล่าวมาเบื้องต้นนี้ จึงได้ทำให้มีหน่วยงานที่เห็นความสำคัญในด้านการแก้ปัญหาในสังคม และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมขึ้นมาหลายหน่วยงาน เพื่อให้ความช่วยเหลือบุคคลผู้ประสบปัญหา และ ความเดือดร้อน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านชีวิตครอบครัว ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การศึกษา ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับหน่วยงานที่ช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะผู้ที่ประสบปัญหา มีความทุกข์ และเดือดร้อน หน่วยงานที่ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา คือ สถานปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน ทั้งนี้เพราะเสถียรธรรมสถาน เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาด้านธรรมะ จริยธรรม การศึกษา การประกอบอาชีพ รวมทั้งการพัฒนาจิตใจผู้ประสบปัญหาในชีวิตอีกด้วย โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนผู้สนใจเข้าร่วมโดยไม่จำกัดเพศ วัย และระดับความรู้ ซึ่งกิจกรรมที่เสถียรธรรมสถานได้จัดขึ้นนี้ เป็นกิจกรรมที่สามารถช่วยเหลือบุคคลในสังคมได้อย่างครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน และครอบคลุมทุกกลุ่มคน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในกิจกรรมสร้างโลกโดยผ่านเด็กของสถานปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการของกิจกรรมสร้างโลกโดยผ่านเด็ก

ขอบเขตของการวิจัย

1. โครงการของกิจกรรมสร้างโลกโดยผ่านเด็กของสถานปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน ที่ศึกษาได้แก่ โครงการสร้างโลกโดยผ่านเด็ก (งานการศึกษาเด็กปฐมวัย) โครงการเปิดโลกกว้างสำหรับเด็กพิเศษ (เด็กตาบอดและพิการซ้ำซ้อน) โครงการบ้านสายสัมพันธ์ (แม่ลูกที่ประสบปัญหาชีวิต

2. ขั้นตอนในการบริหารโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียน 7 ขั้นตอน ของมัลคัม โนลส์ ที่ใช้ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การจัดโครงสร้างในการวางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน การวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียน การกำหนดวัตถุประสงค์การออกแบบกิจกรรม การดำเนินการและการประเมินผลการเรียนรู้

คำจำกัดความ

การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสภาพการดำรงชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข และเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

การบริหารโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การวางแผนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน การกำหนดวัตถุประสงค์การออกแบบกิจกรรมการดำเนินการและการประเมินผลการเรียนรู้

โครงการ 3 โครงการ หมายถึง

โครงการสร้างโลกโดยผ่านเด็ก-เป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัยในชุมชน

โครงการเปิดโลกกว้างสำหรับเด็กพิเศษ – มุ่งเน้นให้เด็กตาบอดและพิการซ้ำซ้อนสามารถอยู่ร่วมกันกับสังคมได้อย่างปกติสุข

โครงการบ้านสายสัมพันธ์ – เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้กับแม่ที่ประสบปัญหาและเสริมสร้างความผูกพันระหว่างแม่และลูก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของสถานปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน ซึ่งมีโครงการที่จะช่วยเหลือบุคคลในสังคมและช่วยพัฒนาสังคม
2. ทำให้ได้เรียนรู้ถึงการจัดรูปแบบและวิธีการดำเนินการในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้ร่วมโครงการ
3. ทำให้เข้าใจถึงประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมโครงการได้รับและสามารถนำไปพัฒนาการดำรงชีวิตในสังคมได้ต่อไป